

ВИТЕР І. І.

к. е. н., старший науковий співробітник, доцент
ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України»

МОДЕРНІЗАЦІЯ ПРОМИСЛОВОЇ ПОЛІТИКИ ЄС ЗА УМОВ ФОРМУВАННЯ СВІТОСИСТЕМИ ГЛОБАЛІЗМУ

Проаналізовано проблеми переходу провідних країн світу до етапу постіндустріальності. Розглянуто концепцію загального сталого промислового розвитку. Досліджено нову роль промислової політики Європейського Союзу як невід'ємної складової глобальної стратегії розвитку в умовах формування світосистеми глобалізму, визначено основні напрями її модернізації.

Ключові слова: постіндустріальне суспільство, загальний сталий промисловий розвиток, модернізація промислової політики ЄС.

ВИТЕР И. И.

к. э. н., старший научный сотрудник, доцент
ГУ «Институт всемирной истории НАН Украины»

МОДЕРНИЗАЦИЯ ПРОМЫШЛЕННОЙ ПОЛИТИКИ ЕС В УСЛОВИЯХ ФОРМИРОВАНИЯ МИРОСИСТЕМЫ ГЛОБАЛИЗМА

Проанализированы проблемы перехода ведущих стран мира к этапу постиндустриальности. Рассмотрена концепция всеобщего устойчивого промышленного развития. Исследуется новая роль промышленной политики Европейского Союза как неотъемлемой составляющей глобальной стратегии развития в условиях формирования миросистемы глобализма, определены основные направления ее модернизации.

Ключевые слова: постиндустриальное общество, всеобщее устойчивое промышленное развитие, модернизация промышленной политики ЕС.

VITER I. I.

candidate of economical sciences, senior staff scientist, associate professor
State Institution «Institute of World History of the NAS of Ukraine»

MODERNIZATION OF EU INDUSTRIAL POLICY UNDER CONDITIONS OF THE FORMATION OF WORLD-GLOBALISM

The problems of transition of leading countries to post-industrial step are analyzed. The concept of Inclusive and Sustainable Industrial Development considered. New role of industrial policy of the European Union as an integral part of the global development strategy under conditions the formation of world-globalism was investigated, main directions its modernization are identified.

Keywords: post-industrial society, inclusive and sustainable industrial development, industrial policy, modernization of industrial policy of the EU.

i_viter@mail.ru

Постановка проблеми. Процес переходу країн ЄС до постіндустріальної стадії розвитку, який супроводжується зростанням сфери послуг у структурі ВВП, не означає зменшення ролі промислового виробництва. Більше того, промисловість залишається ключовою сферою та необхідною передумовою ефективного розвитку постіндустріальної економіки. Під впливом глобальних тенденцій модифікується промислова політика співтовариства, змінюються її завдання. Тому тема дослідження, присвяченого проблемам модернізації промислової політики Європейського Союзу за умов формування світосистеми глобалізму, є актуальною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні проблеми постіндустріального суспільства досліджено в роботах таких українських та російських вчених, як О.Г. Білорус, В.Л. Іноземцев, Д.Г. Лук'яненко, Ю.М. Пахомов. Міжнародному аспекту проблем індустріалізації присвятили свої праці Т.В. Бауліна, Ю.І. Єхануров, М.В. Жук, А.О. Задоля,

В.В. Ковалевський, Ю.Г. Козак та інші. Проблеми розвитку Європейського Союзу досліджено в працях вітчизняних учених: А.Н. Поручника, В.Р.Сіденка, А.С. Філіпенка, В.І. Чужикова та інших.

В той же час ще недостатньо вивчене питання модернізації промислової політики ЄС за умов формування світової системи глобалізму. Отже, мета статті – проаналізувати проблеми переходу провідних країн ЄС до етапу постіндустріальності, дослідити нову роль промислової політики Європейського Союзу за сучасних умов, визначити основні напрями її модернізації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Постіндустріальна економіка, до якої перейшли провідні країни світу, передбачає зростання сфери послуг як у структурі ВВП, так і в структурі зайнятості. Так, на початку XXI ст. частка сфери послуг у ВВП США дорівнює 76,9%, Великої Британії – 77,1%, Японії – 76,5%, Німеччини – 72,6%, Франції – 79,4% [1, с. 24]. В країнах-членах ЄС питома вага обробної промисловості у валовій доданій вартості зменшилася з 27 % у 1979 р. до 19 % у 2001 р. Частка добувної промисловості також скоротилася з 12 % до 9 % валової доданої вартості [2, с.309]. Сьогодні більша частина ВВП країн ЄС створюється у третинному секторі економіки – близько 71,5%; на частку вторинного сектора припадає (в середньому) 26,7% [3], відповідні тенденції спостерігаються і в структурі зайнятості за секторами економіки.

В той же час зменшення частки промисловості у створенні світового ВВП та структурі зайнятості населення не викликало загального зниження ролі і значення індустріального сектора в світовій економіці і в господарстві більшості країн світу. Промисловість, як і раніше, спричиняє значний вплив на всі сторони суспільного розвитку держав і глобальну економіку в цілому, що підтверджується такими даними: частка промисловості у створенні ВВП світу – близько 1/3, а в структурі економічно активного населення – близько 1/5 [4]; промисловість залишається провідною галуззю матеріального виробництва (порівняно з двома іншими – сільським господарством і будівництвом); домінуюче значення промислової продукції зберігається як у зовнішньоекономічній діяльності багатьох держав світу, так і в міжнародному обміні.

Таким чином, реалізуючи промислову та структурну політику, провідні країни стикаються з певними протиріччями. З одного боку, вони активно формують економіку постіндустріального типу, яка характеризується, зокрема, збільшенням у ВВП частки послуг і, відповідно, зменшенням частки промисловості та сільського господарства. З іншого боку, матеріальне виробництво є основою високого рівня споживання і тому обсяги виробництва промислової продукції у розвинених країнах залишаються досить великими. Значною мірою це пояснюється тим, що на початку XXI ст., за умов нового витка НТР, позиції будь-якої країни або регіонального економічного об'єднання в конкурентній боротьбі на світовому ринку вирішальною мірою визначаються станом їх промислового і науково-технічного потенціалу, здатністю підприємств гнучко міняти свою виробничу структуру відповідно до потреб часу [5, с. 122]. Дійсно, без сучасної, базованої на інноваціях, промисловості подальший розвиток жодної сучасної країни неможливий. Як і раніше, контрасти між розвиненими і країнами, що розвиваються, характеризуються, в першу чергу, рівнем розвитку їх промисловості та їх індустріальним потенціалом [4]. Насправді немає жодної країни в світі, яка досягла б високого ступеня економічного і соціального розвитку без розвитку та вдосконалення промислового сектора. Виробництво промислової та сільськогосподарської продукції є також необхідним елементом економічної безпеки будь-якої країни. Тому збереження провідних позицій у світовому промисловому виробництві є для розвинених країн ключовим завданням [6 с.110-111], вирішення якого потребує нових, більш сучасних підходів.

Нове бачення світового промислового розвитку зафіксовано в основоположній Лімській декларації ЮНІДО (UNIDO – United Nations Industrial Development Organization – Організація Об'єднаних Націй з промислового розвитку, 2013 р.) [7], в якій описані майбутні заходи, суть і основний напрямок діяльності організації на кілька років вперед.

Згідно цього документу, рушійними факторами економічного зростання є підприємництво, постійна економічна диверсифікація, розвиток торговельних відносин, модернізація промисловості та технологічні інновації, а створення раціональної промислової стратегії залишається головним пріоритетом у всьому світі. Враховуючи важливість промисловості не тільки для економічного, але й для соціального і екологічного розвитку країн світу, ЮНІДО впроваджує загальний сталий промисловий розвиток, ISID (Inclusive and Sustainable Industrial Development) з метою повного використання потенціалу промисловості для досягнення довгострокового і сталого загального розвитку і добробуту.

Передбачається, що після 2015 р. ISID стане важливою складовою порядку денного довгострокового розвитку, ключовим рушійним фактором успішної інтеграції економічного, соціального та екологічного аспектів, необхідним для повної реалізації сталого розвитку на благо майбутніх поколінь, забезпечить міцну основу для глобальної економіки, колективного добробуту для кожного суспільства й захисту навколишнього середовища. З документів декларації випливає: реальне питання індустріалізації полягає не в тому, чи повинна вона бути пріоритетним напрямком розвитку. Суть полягає у тому, яка саме індустріалізація у комплексі з порядком денним глобального розвитку дасть найбільший синергетичний ефект та максимально ефективно сприятиме досягненню сталого розвитку [8].

Все це повною мірою стосується подальшого соціально-економічного розвитку Європейського Союзу: промисловість залишається ключовою сферою економіки ЄС, матеріальною базою та важливим інструментом інтеграції країн-членів та угруповання в цілому в глобальну економіку, а рівень розвитку промисловості значною мірою визначає якість життя населення європейських країн. Більше того, від розвитку промисловості багато в чому залежить майбутній розвиток самого Союзу, вирішення ряду проблем, що постали перед співтовариством, таких як: зниження конкурентоспроможності економік європейських країн відносно інших країн світу, організаційні та фінансові складнощі всередині Союзу, негативні наслідки світової фінансової кризи тощо.

ЄС володіє потужним інтелектуальним і технологічним потенціалом, а отже – має всі перспективи перетворення на один з високотехнологічних промислових центрів глобальної економіки. І дійсно, на частку Європи припадає близько третини промислової продукції світу; серед галузей її міжнародної спеціалізації – атомна енергетика, нафтогазовий комплекс, автомобільна, авіакосмічна, електротехнічна, хімічна, легка та харчова промисловість, високотехнологічні галузі машинобудування (верстатобудування, виробництво комп'ютерів і електроніки), виробництво нових конструкційних матеріалів, біотехнології [3]. Роль промисловості у забезпеченні конкурентоспроможності країн ЄС, незважаючи на тенденцію до перерозподілу трудових ресурсів та доданої вартості до сфери послуг, залишається центральною, що зумовлює необхідність удосконалення промислової політики ЄС [2, с.310].

Взагалі промислово розвинені країни закликають зараз до «промислового ренесансу» для подолання наслідків економічної кризи, вирішення питань безпеки деіндустріалізації та запобігання наслідків економічних криз в майбутньому. Так, місія ООН з економічного зростання ґрунтується на визнанні того факту, що економіка Європи не може вижити без сильної та модернізованої промислової бази, і ставить за мету збільшення частки промисловості у ВВП до 20% до 2020 р. [8]. Саме тому промислова політика, нова індустріалізація останнім часом стають головним стратегічним напрямом глобальної інтеграційної стратегії ЄС, а лідируючі позиції в науковій розробці проблем нової індустріалізації займають Європейський Союз, ОЕСР і частково Європейська економічна комісія ООН.

Найбільш актуальними завданнями ЄС в цьому контексті виступають модернізація європейської промислової політики, визначення нових стратегічних орієнтирів її розвитку, формування сучасних механізмів реалізації. Взагалі під промисловою політикою ЄС розуміють широкий набір інструментів державного регулювання, застосування яких забезпечує зростання виробництва та конкурентоспроможності певного сектора/галузі або

секторів/галузей економіки. Комісія ЄС визначає промислову політику як складову політики у сфері регулювання підприємництва, яка визначається як «сукупність заходів, спрямованих на формування бізнес-середовища, сприятливого для розвитку підприємств усіх організаційно-правових форм, розмірів, видів діяльності та регіонів» [9]. Але за сучасних умов роль промислової політики зростає і трансформується: вона має виступати одночасно і дієвим інструментом післякризового відновлення економіки, і механізмом, що забезпечить нарощування потенціалу промислового виробництва як основи економічного зростання ЄС у XXI ст.

Важливість та необхідність промислової політики для країн-членів підтверджується тим фактом, що вона почала формуватися на галузевому рівні ще до офіційного утворення ЄС – в рамках Договору про створення Європейського об'єднання вугілля та сталі (ЄОВС, 1951 р.). За час існування ЄС відбувалася певна еволюція промислової політики, було розроблено ряд концепцій і програм підвищення ефективності промисловості, пристосування її до глобальних змін і викликів з боку конкурентів на глобальному ринку. Не всі ці концепції і програми були реалізовані повною мірою, ряд проблем досі залишаються невирішеними (проблема ресурсів; проблеми «старих» галузей; проблема продуктивності праці та підвищення ефективності виробництва; проблема введення нової стратегії досліджень та інновацій; екологічні проблеми тощо) та вимагають нових підходів.

Промислова політика ЄС повинна сприяти структурній перебудові промисловості відповідно до науково-технічного прогресу, заохочення ініціативи і розвитку підприємництва, особливо малих і середніх підприємств, сприяння співпраці між підприємствами, стимулювання інноваційної політики, впровадження наукових досліджень і нової технології у виробництво. За рівнем економічного розвитку, характером структури виробництва, масштабами економічної діяльності країни ЄС можна поділити на дві групи. Основний економічний потенціал регіону зосереджений у чотирьох високорозвинених промислових країнах – Німеччині, Франції, Великобританії та Італії, в яких зосереджено майже 50 % населення та 70 % сукупного ВВП. Інші держави належать до малих промислово розвинених країн, які посідають особливе місце в регіоні та світі через високий рівень спеціалізації на виробництві технічно складної, високоякісної продукції. Очевидно, що промислова політика повинна враховувати ці регіональні особливості.

Існуючі проблеми європейської промисловості, а також нові глобальні виклики враховані при розробці стратегії «Європа-2020» (2010 р.) [10]. Як відомо, основними пріоритетами стратегії виступають інтелектуальне зростання, стійкий розвиток й інклюзивний розвиток. Кожна з цих складових містить напрями щодо удосконалення промислової політики ЄС. Так, в першій складовій як пріоритетний обрано напрям «Інноваційний Союз», в другій – «Промислова політика ери глобалізації», третя в якості пріоритету визначає «План з розвитку нових здібностей і збільшення кількості робочих місць».

Всі сім флагманських ініціатив, спрямованих на стимулювання прогресу, що запровадила Європейська Комісія, так чи інакше стосуються розвитку промисловості, проте три ініціативи спрямовані безпосередньо на її удосконалення:

– «Інноваційний Союз» (поліпшення умов і доступу до фінансування досліджень та інновацій, що сприятиме підвищенню конкурентоспроможності промислової продукції).

– «Ресурсоефективна Європа» (перехід до низьковуглецевої екологічно чистої економіки; підтримка використання відновлюваних джерел енергії, модернізація транспортного сектору тощо).

– «Промислова політика ери глобалізації» (покращення бізнес-клімату, особливо для малих та середніх підприємств; підтримка розвитку міцної індустріальної бази, здатної до конкуренції на світовому рівні).

Особлива роль у Стратегії відводиться новій промисловій політиці ЄС, у рамках якої здійснюватиметься подальша модернізація систем державних закупівель, державної підтримки й інших правил конкуренції, спрощення та інтернаціоналізація діяльності малих і

середніх підприємств, забезпечення ефективного доступу до єдиного ринку, розвиток європейської стандартизації, становлення інструментів для вирішення глобальних завдань і проектів, таких як «Галілео» і ГМЄД (Глобальна система моніторингу довкілля). «Стабільне економічне зростання, підвищення конкурентоспроможності європейських товарів і соціальної інтеграції європейських громадян повинні ґрунтуватися на розвитку нових екологічних технологій», – вказується у фінальній версії підсумкової заяви самміту, який затвердив Стратегію. Саме тому Євросоюз поставив перед собою завдання майже подвоїти інвестиції в розробку нових, перш за все «зелених», технологій з нинішніх 1,9% до 3% ВВП [11].

Перед Європейським Союзом стоїть завдання постійного перегляду промислової політики, її адекватного реформування відповідно до глобальних цілей та стратегічних пріоритетів Союзу. Нова роль промислової політики полягає в тому, що вона повинна забезпечувати конкурентоспроможність європейської промисловості, сталий розвиток ЄС, зростання його місця і ролі в глобальній економіці. За таких умов промислову політику можна прирівняти до глобальної стратегії.

У посткризовому періоді мають бути закладені основи промислової політики, здатної забезпечити адекватне реагування держави на найважливіші виклики, зокрема, пов'язані зі світовими кризовими процесами, провідними тенденціями розвитку світової економіки – глобалізацією та постіндустріальною модернізацією. Поряд із глобалізацією ринків та конкуренції, європейська промисловість має бути готовою до викликів нової промислової революції.

Основними напрямками модернізації промислової політики ЄС у XXI ст. виступають:

- збільшення інвестиційної підтримки промислової політики, зростання її ролі у підвищенні конкурентоспроможності європейської промисловості на глобальному ринку, сприяння оновленню та модернізації матеріальної бази промисловості;

- посилення інноваційної складової промислової політики, удосконалення механізмів реалізації стратегічних напрямів інноваційної діяльності, реалізація ефективної політики стимулювання інновацій на промислових підприємствах, що сприятиме зростанню промислового виробництва та неоіндустріалізації європейської економіки;

- подальший розвиток кластерного підходу до розвитку промисловості, що дозволить поєднати науково-технологічний, інноваційний та виробничий потенціали промисловості з метою отримання значного синергетичного ефекту в економіці; перехід від галузевої до корпоративно-кластерної структури економіки, кластерної організації навчальної, наукової та виробничої діяльності, що сприятиме досягненню цілей промислової політики держави та забезпечить комплексний підхід до вирішення проблем соціально-економічного розвитку;

- трансформація виробничих процесів і бізнес-моделей з урахуванням нових досягнень науки і техніки, впровадження у виробництво передових ресурсозберігаючих технологій, широкий розвиток «зеленої» та енергоефективної промисловості як з метою охорони навколишнього середовища, так і з метою забезпечення сталого розвитку й підвищення конкурентоспроможності європейської промисловості на глобальному ринку [12].

На основі проведеного дослідження можна зробити певні висновки. Нові світові реалії – формування світосистеми глобалізму, перманентна глобальна криза, проблеми неоіндустріалізації – визначають нову роль промислової політики ЄС як невід'ємної складової глобальної стратегії розвитку в умовах постіндустріальності. Модернізація промислової політики за вказаними напрямками сприятиме підвищенню конкурентоспроможності європейської промисловості, а отже – подальшому ефективному розвитку самого Європейського Союзу у XXI столітті, зростанню його ролі в глобальній економіці.

Список використаних джерел

1. Міжнародні стратегії економічного розвитку [Електронний ресурс] : навчальний посібник / Козак Ю.Г., Ковалевський В.В., Захарченко О.В. та ін. – К. : Авріо, 2011. – 262 с.

– Режим доступу : <http://dspace.oneu.edu.ua/jspui/handle/123456789/220>.

2. Європейська інтеграційна політика : навч. посіб. / [А. М. Поручник, В. І. Чужиков, Д. О. Ільницький, О. А. Федірко] ; за заг. ред. В. І. Чужиова. – К. : КНЕУ, 2010. – 451 [1] с.

3. Проблеми промисловості ЄС. 2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.allbest.ru/>

4. Родионова И.А. Современные тенденции развития промышленности мира : Учебно-методическое пособие / И.А. Родионова, Т.В. Кокуйцева. – М. : Изд-во РУДН, 2012. – 60 с.

5. Международные стратегии экономического развития : учеб. пособие / под ред. Ю.В. Макогона. – К. : Знання, 2007. – 461 с. – (Высшее образование XXI века).

6. Міжнародні стратегії економічного розвитку : навчальний посібник / А.О. Задоя, В.В. Білоцерківець, О.О. Завгородня, Н.В. Рябцева, Г.М. Пилипенко ; за ред. А. О. Задоя. – К. : Знання, 2007. – 332 с. – (Вища освіта XXI століття).

7. Путь к достижению всеохватывающего и устойчивого промышленного развития : Лимская декларация // 15 Генеральная конференция ЮНИДО. Лима – Перу, 2–6 декабря 2013 г. [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

http://www.unido.org/fileadmin/user_media_upgrade/Who_we_are/Structure/Polycymaking_Organs/Lima_Declaration_RU_web.pdf.

8. Всеобщее устойчивое промышленное развитие. Достижение общественного благосостояния. Защита окружающей среды [Електронний ресурс] : доклад ЮНИДО. – 2014. – Режим доступу :

https://www.unido.org/fileadmin/user_media_upgrade/Who_we_are/Mission/3641_0114-ISID-rochure_RU-web.pdf.

9. Commission Staff Working Paper «Towards Enterprise Europe: Work program for enterprise policy 2000–2005», SEC (2000) 771.

10. Europe 2020: a European strategy for smart, sustainable and inclusive growth [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://europa.eu/press_room/pdf/complet_en_barroso007_-_europe_2020_-_en_version.pdf.

11. Саммит ЕС утвердил амбициозную стратегию «Европа-2020» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.rosbalt.ru/2010/06/17/746150.html>.

12. Промислова політика як чинник післякризового відновлення економіки України [Електронний ресурс]. – К. : НІСД, 2012. – 41 с. – Режим доступу : www.niss.gov.ua/public/.../prompolitika.pdf.
